

УДК 342.9

І. І. Денисюк
аспірант кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБ'ЄКТ ПІДСУДНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

В умовах реформування адміністративного законодавства та пошуку нових підходів для підвищення ефективності юридичної відповідальності як загалом, так і за правопорушення у сфері екології зокрема набуває особливої актуальності виокремлення основних рис, властивим таким діям, оскільки це дозволить чітко визначити належність правопорушення до категорії, що розглядається, а також уникнути колізій у визначенні органу, уповноваженого розглядати справу про адміністративне правопорушення.

Підкреслює важливість питання і те, що останнім часом ведеться дискусія стосовно ролі одного з таких органів (суду) під час розгляду справ про адміністративні правопорушення. Висуваються кардинально протилежні пропозиції – від передання судам усього масиву справ про адміністративні правопорушення до повного усунення судів від розгляду таких справ. З урахуванням цього необхідним є дослідження складу підсудних екологічних адміністративних правопорушень (тобто суспільно небезпечних, протиправних, винних діянь (дій чи бездіяльності) особи, що порушують встановлені законодавством вимоги до використання природних ресурсів, охорони природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, завдають чи можуть завдати шкоду навколишньому природному середовищу та (або) здоров'ю людини, за здійснення яких законодавством передбачена адміністративна відповідальність та розгляд справ щодо яких згідно із законодавством віднесено до компетенції суду (судді) як ключового моменту у віднесенні того чи іншого діяння саме до вказаного виду). Зважаючи на обмежений обсяг статті, зупинимося на характеристиці лише на одного з елементів складу підсудних екологічних правопорушень – об'єкті, що й буде метою цієї роботи.

Варто відзначити, що склад адміністративних правопорушень неодноразово був предметом наукових досліджень. Це питання піднімалось у працях В.Б. Авер'янова, Д.М. Бахрака, Ю.П. Битяка, І.А. Галагана, І.П. Голосніченка, Л.В. Ковалю, В.К. Колпакова, С.В. Ківалова, І.А. Куян, В.В. Костицького, Н.Д. Красіліча, Д.М. Лук'янця, Б.В. Росінського, М.С. Студенікіної, Ю.С. Шемшученка та багатьох інших. Проте окремого дослідження складу суто підсудних екологічних правопорушень у правовій науці не проводилось.

Отже, у теорії права передбачено, що склад правопорушення має чотири елементи: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону.

Із них саме об'єкт підсудних екологічних адміністративних правопорушень вказує, а на що ж «зазіхає» протиправне діяння. Як абсолютно слушно відзначає І.А. Куян, саме цей елемент є ідентифікуючою ознакою екологічних (зокрема, адміністративних) правопорушень [1, с. 50].

У правовій доктрині загальноприйнятою є позиція вважати об'єктом правопорушення суспільні відносини, врегульовані правом, тобто правовідносини. Оскільки нами досліджується об'єкт такого складного й багатоаспектного явища, як підсудні екологічні адміністративні правопорушення, то спочатку звернемо увагу на об'єкт суто екологічних правопорушень.

На думку Н.Д. Красіліча, у найбільш загальному вигляді під об'єктом екологічного правопорушення розуміють комплекс суспільних правовідносин екологічного характеру, які становлять екологічний правопорядок у країні. Надалі, вважає науковець, у складі цього комплексу розрізняють загальний і спеціальні об'єкти екологічних правопорушень. До першого належать правовідносини, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища загалом. До другого – групи однорідних суспільних відносин щодо охорони й раціонального використання землі, надр, вод, лісів та іншої рослинності, природних територій і об'єктів особливої охорони тощо [2, с. 335–336].

Про загальний об'єкт екологічних правопорушень говорять і Н.В. Кузнецова та І.А. Білик, визначаючи його як «зміст екологічних правовідносин, що виникають щодо певного блага – предмета». Предметом екологічного правопорушення дослідники вважають навколишнє природне середовище або його компоненти за умови, що вони перебувають у природному екологічному зв'язку з довкіллям [3, с. 32; 4, с. 115].

Із позиції В.В. Костицького варто розглядати об'єкт екологічного правопорушення у двох розуміннях – «вузькому» і «широкому». У «вузькому» екологічному розумінні – як екологічні правовідносини, на які посягає правопорушення; у «широкому» – як суспільні відносини загалом, враховуючи, що предметом правового регулювання екологічного права є відносини у галузі охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, раці-

онального природокористування, а також охорона життя і здоров'я людей [5].

Має місце й інший погляд на об'єкт екологічних правопорушень, висловлений І.А. Куян. Вона пропонує вважати об'єктом екологічних правопорушень не суспільні відносини, а охоронювані правом цінності: довкілля, його компоненти (об'єкти, ресурси, екосистеми), екологічну безпеку, екологічні права громадян [1, с. 52, 56]. За цими трьома об'єктами (які автор називає родовими) вона виокремлює відповідні групи екологічних правопорушень [1, с. 53, 56, 57].

Відаючи належне висновкам дослідника, ми приєднуємось до більш традиційного підходу, висловленого вище. На наш погляд, правопорушення посягає і порушує саме нормальне, правильне існування суспільних відносин. А от уже безпосередні цінності, які піддаються негативному впливу такого діяння, можна вважати предметом правопорушення. При цьому потрібно пам'ятати, що предмет правопорушення входить до його об'єкта.

Для екологічних правопорушень предметом будуть цінності, перераховані у ст. 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів; природні ресурси – як залучені в господарський обіг, так і ті, що не використовуються в економіці у певний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ); ландшафти; інші природні комплекси; території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України; здоров'я і життя людей (у контексті охорони від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки).

Об'єктом адміністративного правопорушення за традиційним підходом є суспільні відносини. У найзагальнішому визначенні, наданому В.М. Берізком, об'єкт – це те, на що посягає, на що спрямоване адміністративне правопорушення як антисоціальне явище, небезпечне для суспільства, що має негативні наслідки [6, с. 82].

Щодо відповіді на питання, а які ж саме суспільні відносини є об'єктом адміністративного правопорушення, то тут одні науковці говорять, що це суспільні відносини у сфері державного управління, які врегульовані нормами адміністративного права й охороняються заходами адміністративної відповідальності [7, с. 22]. Інші (на наш погляд, такий підхід є правильним) зараховують до об'єкта адміністративного правопорушення суспільні відносини, що регулюються не лише нормами адміністративного, а в низці випадків і нормами конституційного, екологічного, трудового, земельного, фінансового й інших галузей права. Але такі відносини обов'язково повинні

охоронятись тільки нормами адміністративного права [8, с. 12].

Деякі вчені говорять про те, що об'єктом адміністративних правопорушень є певний встановлений порядок дій. Приміром, щодо ст. 88 КУпАП – це встановлений порядок ввезення і вивезення об'єктів тваринного та рослинного світу через митні органи України [9]. Однак ми знову ж таки стоїмо на позиції розгляду об'єкта адміністративного правопорушення саме як суспільних відносин (правовідносин).

Існує і традиційний поділ об'єктів адміністративних правопорушень на загальний, родовий, видовий, безпосередній. Загальним об'єктом є усі суспільні відносини, які врегульовані та охороняються адміністративним правом. Родовий об'єкт – це однорідна група суспільних відносин, що є невід'ємною і самостійною частиною загального об'єкта. Його можна вирізнити через різні критерії. Наведемо запропоновані В.К. Колпаковим. Залежно від того, якою галуззю права вони регулюються, він виокремлює адміністративні, земельні, трудові, цивільні та інші правовідносини як родові об'єкти проступків. Як критерій класифікації можна використовувати структуру соціально-господарського комплексу. За цією ознакою, на думку вченого, доцільно виокремити такі родові об'єкти, як відносини в сільському господарстві, у промисловості, на транспорті тощо. За ознакою змісту суспільних відносин, що охороняються, розрізняють такі родові об'єкти, як власність, громадський порядок, громадська безпека, здоров'я населення, порядок управління [10, с. 53, 54]. Видовим об'єктом є різновид родового, а безпосереднім – конкретні суспільні відносини, що охороняються адміністративною санкцією. У наукових колах пропонується виокремлення також додаткового об'єкта – суспільних відносин, яким завдано шкоду правопорушенням, проте які не є основним об'єктом правової охорони, а доповнюють його; факультативного об'єкта – суспільних відносин, яким залежно від умов, що складуться, може бути завдана шкода [11, с. 105].

Таким чином, спираючись на напрацювання науки екологічного й адміністративного права, можна вважати таке.

Загальним об'єктом екологічних адміністративних правопорушень є усі суспільні відносини, які регулюються екологічним правом та охороняються адміністративними санкціями.

Родові об'єкти – це відносини у сфері використання природних ресурсів, охорони природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Видовими будуть, відповідно, відносини у сфері використання окремих природних ресурсів (землі, вод, повітря, надр, рослинного, тваринного світу тощо), їх охорони, а також відносини

у сфері екологічної безпеки (щодо створення, виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження, ліквідації, захоронення продуктів біотехнологій; дотримання вимог екологічної безпеки у процесі впровадження відкриттів, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій, нової техніки, технологій і систем, речовин і матеріалів; щодо дотримання правил і норм з ядерної та радіаційної безпеки; щодо дотримання нормативів викидів і скидів забруднюючих речовин; щодо дотримання вимог до зберігання, транспортування, використання, знешкодження і захоронення хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних хімічних, радіоактивних речовин, зокрема відходів, тощо).

Безпосередніми об'єктами будуть ті, які підпадають під охорону конкретної адміністративної санкції. Наприклад, для земельних екологічних адміністративних правопорушень такими є відносини у сфері псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель (ст. 52 КУпАП), у сфері порушення правил використання земель (ст. 53) тощо.

Ми допускаємо існування факультативного об'єкта екологічного адміністративного правопорушення. Існує навіть наукова позиція про обов'язкову двооб'єктність екологічних правопорушень (навколишнє середовище і здоров'я людини), висловлена Г.І. Балюк [12]. На наш погляд, здоров'я людини не завжди є об'єктом такого діяння, а може бути ним лише за певних умов. Тому саме його логічно визначати факультативним об'єктом екологічних адміністративних правопорушень.

Проектуючи наведені нами узагальнення на підсудні екологічні адміністративні правопорушення та аналізуючи зміст тих норм КУпАП, що передбачають їх склади, видно, що всі вони входять за ознакою родового об'єкта до таких, які посягають на суспільні відносини у сфері використання та охорони природних ресурсів.

За видовим об'єктом можна виокремити декілька груп підсудних екологічних адміністративних правопорушень. До першої належатимуть ті, видовим об'єктом яких є суспільні відносини у сфері використання об'єктів тваринного та рослинного світу (передбачені ст. 85 КУпАП); до другої – правопорушення, що порушують суспільні відносини у сфері охорони об'єктів тваринного та рослинного світу (передбачені ст.ст. 85-1, 88, 88-1 88-2 КУпАП); до третьої – правопорушення, видовим об'єктом яких є суспільні відносини у сфері охорони і використання особливо цінних з екологічного, наукового, естетичного і господарського погляду природних об'єктів та ресурсів, тобто видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України (ст. 90 КУпАП), а також територій

та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 91 КУпАП).

Тоді безпосередніми об'єктами першої із наведених груп підсудних екологічних адміністративних правопорушень будуть суспільні відносини у сфері використання об'єктів тваринного світу через здійснення полювання і рибальства, які врегульовані Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища України» № 1264-ХІІ від 25 червня 1991 р., «Про тваринний світ» № 2894-ІІІ від 13 грудня 2001 р., «Про мисливське господарство та полювання» № 1478-ІІІ від 22 лютого 2000 р., «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» № 3677-VI від 8 липня 2011 р. та ін.

Друга група безпосередніми об'єктами матиме суспільні відносини у сфері охорони об'єктів тваринного і рослинного світу, а саме щодо виготовлення та збуту заборонених знарядь добування об'єктів тваринного або рослинного світу, незаконного вивезення з України і ввезення на її територію об'єктів тваринного і рослинного світу, дотримання порядку придбання чи збуту об'єктів тваринного або рослинного світу, правил утримання диких тварин у неволі або в напіввільних умовах. Врегульовані ці відносини такими нормативними актами, як Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища України», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ» № 591-XIV від 9 квітня 1999 р., «Про Червону книгу України» № 3055-ІІІ від 7 лютого 2002 р., «Про природно-заповідний фонд України» № 2456-XII від 16 червня 1992 р., а також нормами міжнародних нормативних актів, зокрема Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, іншими нормативними актами, зокрема підзаконними.

Безпосереднім об'єктом третьої групи підсудних екологічних адміністративних правопорушень будуть суспільні відносини: а) у сфері охорони і використання рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, з метою попередження зникнення таких видів із природи, забезпечення збереження їх генофонду; б) у сфері охорони і використання ділянок суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виокремлені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу навколишнього природного середовища (тобто природно заповідного фонду). Базовими нормативними актами для їх врегулювання є Закони України «Про Червону книгу

України» та «Про природно-заповідний фонд України», а також інші нормативні акти.

Закінчити аналіз категорії «об'єкт підсудних екологічних адміністративних правопорушень» варто визначенням предмета таких правопорушень. Вивчення як наукових джерел, так і положень КУпАП дозволяє зробити висновок, що такі правопорушення можна умовно розділити на три групи. Предметом першої групи є об'єкти тваринного та рослинного світу, що не підлягають особливій охороні; другої – об'єкти тваринного та рослинного світу, що підлягають особливій охороні; третьої – території та об'єкти природно-заповідного фонду.

У підсумку зазначимо, що екологічні адміністративні правопорушення (зокрема, підсудні) можуть посягати як на один, так і на кілька видів суспільних відносин, тобто на кілька об'єктів, тоді відбуватиметься змішування запропонованого нами умовного поділу цих правопорушень за ознакою об'єкта.

Література

1. Куян І.А. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / І.А. Куян. – К., 2001. – 208 с.
2. Красіліч Н.Д. Поняття та підстави юридичної відповідальності за екологічні правопорушення / Н.Д. Красіліч // Екологічне право України. Академічний курс : [підруч.] / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : Юрид. думка, 2005. – С. 334–340.
3. Кузнецова Н.В. Экологическое право : [учеб. пособие.] / Н.В. Кузнецова. – М. : Юриспруденция, 2000. – 168 с.
4. Білик І.А. Розмежування екологічних та інших правопорушень за об'єктно-предметним критерієм / І.А. Білик // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 25. – С. 111–115.
5. Костицький В.В. Десять тез про юридичну відповідальність за екологічні правопорушення / В.В. Костицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kostytsky.com.ua>.
6. Берізко В.М. Особливості складу адміністративного правопорушення у сфері протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом / В.М. Берізко // Юридичний електронний науковий журнал. – 2017. – № 1. – С. 80–83.
7. Белікова О.В. Юридичний склад адміністративного правопорушення / О.В. Белікова // Держава та регіони. Серія «Право». – 2013. – № 3. – С. 22–28.
8. Россинский Б.В. Административная ответственность : [курс лекций] / Б.В. Россинский. – М. : Норма, 2004. – 280 с.

9. Калужний Р.А. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Із змінами та доповненнями станом на 1 вересня 2007 р.: науково-практичний коментар / Р.А. Калужний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний. – К. : Правова єдність, 2008. – 781 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uristinfo.net/adminpravo/131-ra-kaljuzhnyj-naukovo-praktichnij-komentar-kupap/3402-ra-kaljuzhnyj-atkomzjuk-oo-pogribnij-kodeks-ukrayini-pro-administrativni-pravoporushennja-komentar.html>.

10. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : [навч. посіб.] / В.К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 256 с.

11. Чернов М. Загальна характеристика юридичних складів правопорушень у сфері банківської діяльності / М. Чернов // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2014. – № 12. – С. 104–107.

12. Балюк Г. Проблеми удосконалення юридичної відповідальності за екологічні правопорушення в контексті сталого розвитку України / Г. Балюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/1170/34/>.

Анотація

Денисюк І. І. До питання про об'єкт підсудних екологічних адміністративних правопорушень. – Стаття.

У статті розглянуто об'єкти екологічних адміністративних правопорушень, справи про які розглядаються судами, виокремлено групи таких діянь за ознакою загального, родового, видового та безпосереднього об'єкта правопорушення.

Ключові слова: правопорушення, склад правопорушення, об'єкт правопорушення, суд, екологічне адміністративне правопорушення.

Аннотация

Денисюк И. И. К вопросу об объекте подсудных экологических административных правонарушений. – Статья.

В статье рассмотрены объекты экологических административных правонарушений, дела о которых рассматриваются судами, выделены группы таких деяний по признаку общего, родового, видового и непосредственного объекта правонарушения.

Ключевые слова: правонарушение, состав правонарушения, объект правонарушения, суд, экологическое административное правонарушение.

Summary

Denisyuk I. I. The question about the object of judiciary environmental administrative offences. – Article.

The article examines subjects of environmental administrative offenses, cases of which are considered by the courts, groups of such acts on the basis of the general, patrimonial, specific and direct object of the offense.

Key words: offense, object of the offense, court, environmental administrative offense.